

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

ДОПІЛКА В. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри транспортного права
(Навчально-науковий морський
гуманітарний інститут Одеського
національного морського університету)

ЗУБЕЦЬ Н. Ю.,
студент магістратури
(Навчально-науковий морський
гуманітарний інститут Одеського
національного морського університету)

УДК 343.9.01

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ БОРТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ ТА
ПОРУШЕННЯМ МИТНИХ ПРАВИЛ НА МОРСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ**

У статті досліджується організаційно-правові засоби боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті. Розглядаються доктринальні дослідження вчених, а також наукова література стосовно даної теми. Визначається проблематика організаційно-правових засобів боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на морському транспорті. Запропоновано організаційно-правові засоби боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на морському транспорті.

Ключові слова: організаційно-правові, засоби, контрабанда, митні правила, морський транспорт.

В статье исследуются организационно-правовые средства борьбы с контрабандой и нарушением таможенных правил на морском транспорте. Рассматриваются доктринальные исследования ученых, а также научная литература по данной теме. Определяется проблематика организационно-правовых средств борьбы с контрабандой и нарушениями таможенных правил на морском транспорте. Предложены организационно-правовые средства борьбы с контрабандой и нарушениями таможенных правил на морском транспорте.

Ключевые слова: организационно-правовые, средства, контрабанда, таможенные правила, морской транспорт.

The article explores the organizational and legal means of combating smuggling and violation of customs regulations within maritime transport. The doctrinal researches of scientists, as well as scientific literature on the topic of the present, are considered. The problems of organizational and legal means of combating smuggling and violations of customs regulations on maritime transport are defined. The ways of improvement concerning organizational and legal means of struggle against smuggling and infringements of customs rules within maritime transport are offered.

Key words: organizational and legal, means, smuggling, customs rules, sea transport.

Вступ. Сьогодні у світі процвітає контрабанда на морському транспорті. З кожним роком змінюються форми, методи та засоби вчинення даного виду правопорушення. Зауважимо, що безпосередньо в Україні контрабанда, а також порушення митних правил посягають на економічну безпеку держави, тобто на стан держави, що забезпечує можливість розвитку умов для належного життя населення, перспективного розвитку економіки в майбутньому, завдають шкоди одній з її складових частин – зовнішньоекономічним інтересам, що зумовлює підвищену небезпеку правопорушення. У зв'язку із чим вважаємо за необхідність дослідити організаційно-правові засоби боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті.

Окремі питання визначення організаційно-правових засобів боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті були предметом дослідження таких видатних учених, як: О. Бантишев, В. Басай, А. Войцешук, Д. Давітадзе, Л. Дорош, М. Костін, О. Омельчук, В. Онищенко, В. Пархоменко, Д. Приймаченко, В. Шевчук, О. Ясінська та інших. Незважаючи на значну кількість наукових розвідок, присвячених боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил, недостатня увага приділена саме організаційно-правовим засобам боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження організаційно-правових засобів боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті.

Результати дослідження. Аналіз стану боротьби з контрабандою свідчить про те, що заходи, передбачені Державними програмами протидії контрабанді здебільшого виконані, проте не вирішено основні завдання програм, а саме усунення економічних передумов, які сприяють контрабандній діяльності; підвищення ефективності митного і прикордонного контролю. Сучасна контрабанда в Україні давно вже переросла свої ранні, класичні форми і сьогодні має такі ознаки: вона є однією зі складових частин економічної злочинності і тісно пов'язана з іншими видами злочинності (для частини населення, яке проживає в прикордонних районах, контрабанда набула характеру промислу); контрабанда набуває дедалі більш витончених та організованих форм (правопорушник не окремі особи, а організовані злочинні угруповання; наприклад, контрабанда в галузі наркобізнесу координується на транснаціональному рівні); злочинці розробляють нові заходи протидії правоохоронним органам у виявленні та документуванні контрабанди [1, с. 18].

Варто зазначити, що на даний час визначення такої правової категорії, як «контрабанда» передбачено в ст. 201 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Контрабандою вважається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або із приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [2]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил» від 17 травня 2001 р., ст. 208 Кодексу України про адміністративні правопорушення була виключена. Тобто за контрабанду настає виключно кримінальна відповідальність [3].

У свою чергу, порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій із товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів Кодексом чи іншими законами України, і за які Кодексом передбачена адміністративна відповідальність.

Отже, за контрабанду, а також порушення митних правил на морському транспорті передбачена кримінальна й адміністративна відповідальність відповідно до чинного законодавства.

Згідно із Законом України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 р. (далі – Закон), до територіального моря України належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватися міжнародними договорами України, а за відсутності договорів – відповідно до загально визнаних принципів і норм міжнародного права [4]. Наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) із морського права 1982 р. визначає, що кожна держава має право встановлювати ширину свого територіального моря до меж, що не перевищують дванадцять морських миль, відлічуваних від вихідних ліній, визначених згідно з Конвенцією [5]. Зауважимо, що даний міжнародний нормативно-правовий акт визначає низку прав та обов'язків учасників у сфері морських відносин.

У свою чергу, відповідно до ст. 6 Закону, до внутрішніх вод України належать: морські води, розташовані в бік берега від прямих вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України; води портів України, обмежені лінією, яка проходить через постійні портові споруди, які найбільше виступають у бік моря; води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких цілком належать Україні, до прямої лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або кілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує 24 морських миль; води заток, бухт, губ і лиманів, морів і проток, що історично належать Україні; обмежена лінією державного кордону частина підземних водних об'єктів, а також вод річок, озер та інших водойм, береги яких належать Україні [4].

Також Закон містить норми, які безпосередньо визначають правила для морського транспорту щодо перетину державного кордону України. Так, відповідно до ст. 15 Закону, іноземні невійськові судна і військові кораблі під час плавання і перебування в територіальному морі і внутрішніх водах України зобов'язані додержуватися правил радіозв'язку, навігаційних, портових, митних, санітарних та інших правил. Іноземні невійськові судна і військові кораблі в разі вимушеного заходження в територіальне море, внутрішні води України або в разі вимушеного недодержання правил плавання і перебування в цих водах зобов'язані негайно повідомити про це адміністрацію найближчого порту України [4].

Відповідно до ст. 15 Закону, особи, винні в порушенні або спробі порушення режиму державного кордону України, прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, у незаконному переміщенні або спробі незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, матеріалів, документів та інших предметів, а також в інших порушеннях законодавства про державний кордон України, несуть кримінальну, адміністративну або іншу відповідальність згідно із законодавством України [4].

Згідно з п. 5 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 19 червня 2003 р., серед повноважень цього правоохоронного органу спеціального призначення передбачено організацію запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до його компетенції, їх виявлення, припинення, проведення дізнання, здійснення провадження в справах про адміністративні правопорушення [6]. Кримінально-процесуальне законодавство обмежує повноваження органів охорони державного кордону України в кримінальних справах здійсненням дізнання в справах про порушення державного кордону.

Відповідно до п. 33 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», зазначена служба у взаємодії з органами доходів і зборів та іншими державними органами зобов'язана здійснювати заходи щодо недопущення незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, стосовно яких законодавством встановлено заборони і обмеження, вилучати такі вантажі в разі здійснення спроби переміщення їх через державний кордон України або самостійно під час проведення оперативно-розшукових заходів та передавати їх за призначенням у встановленому порядку [6].

Не виключається і самостійна діяльність органів Державної прикордонної служби (далі – ДПС) України із протидії контрабанди, зокрема в аспекті міжнародного співробітництва. Так, відповідно до п. 43 ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», ДПС України має право взаємодіяти з питань охорони державного кордону України, протидії незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, транскордонній злочинності, контрабандній діяльності з компетентними органами та військовими формуваннями іноземних держав, міжнародними організаціями в порядку і на засадах, установлених законодавством [6]. Проте сучасна організаційна система боротьби з незаконним переміщенням транспортних засобів, вантажів та іншого майна через державний кордон України засвідчує становище Державної прикордонної служби України як окремого, але не самостійного елемента цієї системи.

Хоча перспективно за ДПС України може бути закріплено комплекс процесуальних повноважень щодо протидії контрабандній діяльності. Державна політика у сфері охорони державного кордону спрямована на створення сучасної прикордонної служби європейського типу, яка гарантовано забезпечуватиме захист національних інтересів на державному кордоні [7].

Також варто зауважити, що Закон «Про Державну прикордонну службу України», містить положення, які визначають низку організаційно-правових засобів боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті, а саме:

- проведення установленим порядком огляду українських та іноземних невійськових суден, що порушили законодавство під час плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України, супроводжувати їх кораблями та катерами ДПС України в порти або за межі територіальних вод України;

- зупинення й огляд установленим порядком суден і плавзасобів, що ведуть промисел риби й інших водних живих ресурсів, здійснюють пошук, дослідження й операції, пов'язані з таким промислом, виконують інші роботи у виключній (морській) економічній зоні України та територіальному морі; перевірка документів на ведення рибного промислу та виконання інших робіт;

- зупинення й огляд установленим порядком суден і плавзасобів, що перебувають у зоні охорони підводної культурної й археологічної спадщини, перевірка документів (дозволи), що підтверджують право на перебування в охоронюваній зоні та (чи) проведення наукових археологічних досліджень;

- тимчасове обмеження мореплавства та заборона виходу в море українських невійськових суден і плавзасобів незалежно від форми власності, які допустили порушення встановленого порядку плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України;

- та інші заходи, передбачені в Законі «Про Державну прикордонну службу України» [6].

Отже, ми бачимо, що сьогодні ДПС України виконує важливу роль щодо забезпечення протидії контрабанді на морському транспорті, а також сприяє запобіганню порушенням митних правил. Вважаємо за необхідне в межах даної роботи виділити основні чинники, які зумовлюють контрабандну діяльність: низький рівень забезпеченості населення, високий рівень безробіття в країні та прикордонних регіонах, де контрабанда для значної частини мешканців перетворилася на основне джерело доходів; недосконалість митного та податкового законодавства; висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу; «прозорість» державного кордону із країнами Співдружності Незалежних Держав; недостатньо ефективний митний та прикордонний контроль; недосконалість державної системи контролю за походженням і реалізацією продукції та сплатою податків [1].

Перейдемо до другої частини предмета нашого дослідження, а саме до протидії порушенням митних правил на морському транспорті. Одразу варто наголосити на тому, що основним нормативно-правовим актом, який визначає організаційно-правові засоби протидії порушенням митних правил на морському транспорті, є Митний кодекс України (далі – Кодекс). Відповідно до ст. 10 Кодексу, межі митної території України є митним кордоном України. Митний кордон України збігається з державним кордоном України, крім меж штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні України,

на які поширюється виключна юрисдикція України. У свою чергу, акцентуємо увагу на тому, що, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 544 Кодексу, до основних завдань органів доходів і зборів належить запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України. Однак варто зазначити, що даний Кодекс не містить організаційно-розпорядчих норм, які б визначали порядок і правила запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушенням митних правил [8].

Зауважимо, що в гл. 77 Кодексу визначено порядок взаємовідносин органів доходів і зборів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності. Так, відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 558, органи доходів і зборів під час виконання покладених на них завдань взаємодіють із правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством. У разі виявлення під час здійснення митного контролю й інших заходів, що здійснюються органами доходів і зборів відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень органів доходів і зборів, органи доходів і зборів повідомляють про це відповідні правоохоронні органи [8].

За роки незалежності уряд країни ухвалив чимало підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на протидію контрабанді та митним правопорушенням на морському транспорті. Розглянемо безпосередньо зміст постанови Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 479 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення умов для унеможливлення ухилення від сплати митних платежів», за якою погоджено пропозицію Міністерства внутрішніх справ, Міністерства фінансів та Державної фіскальної служби стосовно реалізації із 21 червня 2018 р. до 31 грудня 2018 р. експериментального проекту щодо створення умов для унеможливлення ухилення від сплати митних платежів (далі – експериментальний проект). Установлено, що під час реалізації експериментального проекту поліцейські мають право цілодобово перебувати в зонах митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в інших місцях митної території України, в яких органи Державної фіскальної служби здійснюють митні формальності (далі – зони митного контролю), з метою виявлення фактів порушення митних правил; поліцейські та службові особи Міністерства внутрішніх справ мають право доступу до автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор – 2006» [9].

Сьогодні уряд країни створює нові плани щодо протидії контрабанді та порушенням митних правил. Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман повідомив, що програма «Україна без контрабанди» буде стовідсотково реалізована – спільно із силовими відомствами і за лідерства Міністерства внутрішніх справ, Державної фіскальної служби і Національної поліції. Однак варто зазначити, що з'явилися інші схеми. «І сьогодні їх потрібно так само припиняти і жорстко карати», – сказав Володимир Гройсман. Кабінет Міністрів України спільно з Міністерством внутрішніх справ, Генеральною Прокуратурою, Національним антикорупційним бюро України, Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою, Державною фіскальною службою, Службою безпеки України напрацювали план дій, спрямований на ефективну боротьбу з контрабандою та тіншовими схемами на митниці [10].

Крім того, сьогодні в Державній митній службі України функціонує Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями, який діє на підставі Положення про Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями, затвердженого наказом Державної митної служби України від 7 квітня 2011 р. Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями (далі – Департамент) є спеціалізованим митним органом, який у межах своєї компетенції та делегованих Держмитслужбою повноважень здійснює на митній території України державну митну справу та забезпечує комплексний контроль за додержанням законодавства України з питань державної митної справи, керівництво та координацію діяльності інших митних органів із питань запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил, організації та проведення службових розслідувань та перевірок, протидії легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [11].

До основних завдань Департаменту належать: участь у реалізації державної політики України у сфері державної митної справи шляхом запобігання та протидії контрабанді, боротьбі з порушеннями митних правил на всій митній території України; забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи та запобігання вчиненню порушень; організація діяльності митних органів із виявлення, розкриття, припинення й профілактики порушень законодавства з питань державної митної справи, запобігання таким правопорушенням; координація, у межах компетенції, взаємодії із цих питань митних органів із правоохоронними органами України, митними й іншими компетентними органами закордонних країн, міжнародними організаціями; організація та проведення заходів із протидії незаконному переміщенню через митний кордон України культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також зброї та боєприпасів, наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів, зокрема з використанням кінологічних команд митних органів; контроль за діяльністю митних органів із питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, за результатами розгляду надісланих митними органами до органів досудового розслідування повідомлень про кримінальні правопорушення, дотриманням законодавства з питань державної митної справи, за дотриманням законодавства під час здійснення митними органами провадження в справах про порушення митних правил; організація взаємодії та проведення скоординованих дій із правоохоронними й іншими органами державної влади України, іншими митними органами за напрямом боротьби з контрабандою й порушеннями митних правил [11].

Варто зауважити, що з'являються нові схеми реалізації контрабанди. Проте минулого року до бюджету з митниці додатково залучили понад 70 млрд. грн – через детінізацію кордону. Зазначена програма уряду далеко не перша щодо протидії контрабанді. Однак, як ми бачимо, даних організаційно-правових засобів сьогодні недостатньо.

Висновки. Отже, у підсумку зазначимо, що сьогодні є проблеми щодо організаційно-правових засобів протидії контрабанді та порушенню митних правил на морському транспорті. Зумовлено це недосконалістю нормативно-правової бази, а також корупцією в правоохоронних органах, які здійснюють контроль та боротьбу з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті. Для вирішення таких проблем вважаємо за необхідне створити робочу групу, до якої мають увійти працівники митних органів, Державної прикордонної служби України й інших правоохоронних органів, для розроблення належної нормативно-правової бази, яка, у свою чергу, буде визначати організаційно-правові механізми боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті. Також необхідно створити належні умови праці для запобігання корупційним правопорушенням серед працівників правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу з контрабандою та порушенням митних правил на морському транспорті.

Список використаних джерел:

1. Погорецький М. Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 18–21.
2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 31. Ст. 148. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-14>.
4. Про державний кордон України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 2. Ст. 5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй із морського права 1982 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
6. Про Державну прикордонну службу України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

7. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 р.: Указ Президента України від 19 червня 2006 р. № 546/2006. ОВУ. 2006. № 25. Ст. 1807

8. Митний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № № 44–48. Ст. 552. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

9. Про реалізацію експериментального проекту щодо створення умов для унеможливлення ухилення від сплати митних платежів: постанова КМ України від 20 червня 2018 р. № 479. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2018-%D0%BF>.

10. Глава уряду: Україна без контрабанди – реальна, у нас є політична воля навести лад на кордоні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/glava-uryadu-ukrayina-bez-kontrabandi-realna-u-nas-ye-politichna-volya-navesti-lad-na-kordoni>.

11. Про затвердження Положення про Департамент боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями: наказ Державної митної служби України № 289 від 7 квітня 2011 р. URL: <http://consultant.parus.ua/doc=08B1L64C4D>.

ДРАГОНЕНКО А. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого права та
правоохоронної діяльності
(Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка)

УДК 343.01(477)+343.211+343.214

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ

У статті проаналізовано питання щодо визначення правової природи судового прецеденту в працях науковців щодо необхідності віднесення судової практики до джерел права України загалом і кримінального права зокрема. Доводиться, що ознаки судового прецеденту наявні в сучасній українській правовій системі, що пов'язано насамперед із діяльністю Конституційного, Верховного та вищих спеціалізованих судів.

Ключові слова: джерела кримінального права, доктрина, судові рішення, прецедент, судова практика.

В статье проанализированы вопросы определения правовой природы судебного прецедента в трудах ученых в связи с необходимостью отнесения судебной практики к источникам права Украины в целом и уголовного права в частности. Подчеркнуто, что признаки судебного прецедента есть и в современной украинской правовой системе, что связано прежде всего с деятельностью Конституционного, Верховного и высших специализированных судов.

Ключевые слова: источники уголовного права, доктрина, судебное решение, прецедент, судебная практика.

The article analyzes the issue of determining the legal nature of the judicial precedent in the writings of scholars concerning the need to link court practice to the sources of the law of Ukraine in general, including criminal law. According to the evidence, the signs of the judicial precedent are present in the modern Ukrainian legal system, which is connected, first of all, with the activity of the Constitutional, Supreme and High specialized courts.

Key words: sources of criminal law, doctrine, judicial decision, precedent, judicial practice.

